

6. Северцов А. Н. Эволюция и психика / А. Н. Северцов // Психологический журнал. – 1982. – № 4. – С. 149–159/
7. Чернега П. «Палеолітичні Венери» як прояв мистецтва та релігійних вірувань первинних етичних спільнот / П. М. Чернега, В. І. Лушай, А. В. Телегуз // Україна в етнокультурному вимірі століть : Збірник наукових праць : посібник для викладачів, вчителів, студентів й учнів вузів і шкіл / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2015. – Вип. 5 : Міфи і символіка в етнокультурі українців. – С. 139-146

Тетяна БЕЦЕНКО
(Суми, Україна)

АКСІОЛОГІЧНІ ВИМІРИ УКРАЇНСЬКОЇ УСНОЇ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Постановка проблеми

Усна народна словесність – галузь сакраментального, унікальна сфера духовно-інтелектуальної, творчої діяльності людини – етноносія певної культури. Слов'янський, зокрема український фольклор, – скарбниця ціннісних орієнтацій, що з давніх давен в естетичній формі визначали морально-етичний кодекс нації.

Аналіз останніх досліджень

Проблематика аксіологічної педагогіки привернула увагу багатьох вчених. Інтерес до неї не зменшується, що суттєво і схвально. Питання педагогічної аксіології порушені у працях С. Анісімова, О. Здравомислова, М. Кагана, В. Розанова, В. Тугарінова та ін.; автори намагалися з'ясувати сутність аксіології, окреслити поняття ціннісних орієнтирів, подати їх класифікацію, означити можливі шляхи розвитку аксіосфери особистості й соціальних груп тощо. Методологічні підходи до формування й формулювання ціннісної парадигми в освітній галузі, системи ціннісних орієнтацій запропонували М. Богуславський, О. Бондаревська, Б. Вульф, Г. Вишелев, В. Додонов, В. Зінченко, Б. Ліхачов, Н. Нікандров, З. Равкін та ін. Проблеми розвитку, поглиблення і утвердження ціннісної системи в освіті, аксіологічні аспекти підготовки майбутніх педагогів порушені й розглянуті в розвідках О. Булініна, І. Ісаєва, В. Сластьоніна, Є. Шиянова. Питання формування ціннісних орієнтацій в учнів обґрунтовано в дослідженнях К. Казакової, В. Караківського, Н. Щуркової. Особливості педагогічної аксіології аргументовано викладено в працях Н. Асташової, С. Вітвицької та ін.

Виділення раніше не розв'язаних частин.

Дослідники проблем аксіології в галузі педагогіки з'ясували і описали в теоретичному аспекті функції, принципи аксіології, обґрунтували основні поняття аксіології: цінність, ціннісну орієнтацію та етапи їх формування; визначили структуру ціннісної орієнтації в педагогіці: потреби - установки (намір, ставлення) - інтереси - мотиви - цілі - ідеали - свідомість (самосвідомість) - переконання - вибір - цінності.

Учені одноставні в тому, що аксіологічний підхід притаманний гуманістичній педагогіці: людина розглядається як найвища цінність суспільства та самоціль суспільного розвитку. Поняття цінності покладено в основу концепції особистісно орієнтованої педагогіки і гуманістичного виховання. У зв'язку з цим постає необхідність розглянути вагу художньої творчості як потужного емоційно-інтелектуального джерела, що за своєю природою покликане (і призначене) естетично репрезентувати й формувати ціннісні орієнтації особистості.

У вітчизняній аксіологічній педагогіці виділено такі фундаментальні загальнолюдські цінності: Людина, Сім'я, Праця, Знання, Культура, Земля, Мир, Батьківщина. Їх формування

повинно стати основою для виховання майбутнього покоління педагогів і школярів. Вважаємо, ряд цих цінностей повинен бути доповнений за рахунок понять Любов, Воля (Свобода, Незалежність), Віра, Добро, Дружба, Милосердя, Порядність, Чесність, Істина, Справедливість, Творчість, Життя, Гідність, Співчуття, Патріотизм, Краса тощо.

Формулювання мети.

Мета статті – з'ясувати ціннісні духовні орієнтири, репрезентовані в уснословесній народній творчості українців, що є базовими складниками етносвітогляду і формують основоположне підґрунтя національної свідомості індивіда.

Виклад основного матеріалу.

Незаперечною є істина, що народна творчість - потужне джерело інформативності; це своєрідний моральний кодекс духовного зростання особистості, настанова для життєдіяльності. Народна творчість репрезентує повною мірою мовно-національну свідомість, етномовну культуру, народні звичаї та обряди. Кожен жанр народної творчості – своєрідний погляд на світ – макросвіт і мікросвіт (внутрішній світ особистості), взаємозв'язок цих світів. Особливу вагу має історична проза: легенди, перекази, народні оповідання. Покликання легенд полягає у тому, щоб переконати у достовірності фантастичних подій. Виховною вартісністю відзначаються легенди героїчного змісту – фантастичні розповіді про козаків-лицарів – дужих, самовідданих захисників рідної землі. Наприклад, «Богдан Хмельницький», «Кошовий Сірко», «Сила Сіркової руки», «Палій і Мазепа» та багато інших (збірник «Савур-могила»). Сила цих легенд у тому, що вони не тільки відтворюють народний дух минулого, народну свідомість, уславляючи захисників, а й впливають на формування національного світогляду, патріотизму, любові й шани до історії Батьківщини, породжують зацікавлення минулим країни.

Календарно-обрядова народна творчість засвідчує систему повсякденних цінностей, представлених у словесно-образній формі. Зокрема, усвідомлення цінності доброзичливого слова-побажання (жанри зимового циклу календарно-обрядової творчості), розуміння цінності природи (землі, рослинного світу), кохання (жанри весняного циклу календарно-обрядової творчості), глибинне осмислення значущості людських стосунків, кохання, величі природи як основи буття людини (води, землі, рослинності) (жанри літнього циклу календарно-обрядової творчості), пізнання вартісності природи як джерела життя, осмислене сприйняття щедрості всесвіту, пошанування природних багатств (землі, рослинності, води), шанобливе ставлення до людської праці, розуміння взаємозв'язку людини з стихіями і реаліями світу природи (жанри осіннього циклу календарно-обрядової творчості). Показово, що, як відзначає С. Я. Єрмоленко, «мова усної народної творчості, зокрема мова народної пісні, є скарбницею національного світобачення, своєрідною енциклопедією почуттів, художньо-емоційною пам'яттю народу. Вона має важливе пізнавально-виховне та естетичне значення. ... Характерні художньо-образні форми пісенного слова містять поняття про народну мораль, уявлення про добро і зло, оцінку людської краси, зв'язки людини з навколишньою природою» [8, с.17-18]. Символічно-асоціативне кодування у мовно-естетичних знаках національної культури різнопланової інформації, представленої в народнопісенній творчості, забезпечує творення картини світу етносу (мовної картини світу).

Пісні та поезія зимового циклу – колядки, щедрівки - промовистий взірць народномовного етикету: вітання, побажання, віншування. Зміст цих творів – наскрізно позитивний, доброзичливий, гуманістичний, пройнятий вірою в прекрасне, світле майбутнє. Використання у побутів звичаїв та обрядів колядування, щедрування, що супроводжуються словесно-образними текстами, сприяє позитивному налаштуванню на світ, формує духовний, високоморальноетичний досвід індивіда.

Народна поезія весняного і літнього циклу поетизує споконвічні уявлення наших предків стосовно вартісності світу природи – як дому буття людини; разом зі світом природи тісно переплітається світ людських переживань, світ почуттів. Веснянки є величанням природи, що пробуджується («А вже весна, а вже красна», «Весняночко-паняночко»), праці на землі

(«Овес», «Льон»), людських почуттів («Ой виходьте, дівчата», «Ой виходьте, парубойки» та ін.). На жаль, звичай зустрічати весну відійшли у минуле. Проте гуманістично-виховний потенціал пісень весняного циклу залишається своєрідною візитною карткою українського етноконтинууму.

Цінність та велич праці як основи життєдіяльності людини засвідчують пісні осіннього циклу. У цих творах – поетичне уславлення сільськогосподарської роботи; замилування красою людської праці, подяка природі за врожай (косарські пісні, жнивварські пісні).

Саме на прикладі словесно-образної організації народної творчості стає зрозумілим, що «мова не тільки засіб спілкування, а й таке явище людської культури, в якому віддзеркалюється і найдовше зберігається світ поетичних уявлень народу» [8, с.17], зокрема, уявлень про прекрасне і потворне, комічне і трагічне, героїчне, про високе і низьке.

Кожна народна казка – ненав'язлива, повчальна настанова, як жити, що є добро, порядність, людяність, любов, що є гарно, а що – погано. У кожній казці закодована певна глибока думка-ідея морально-етичного характеру. У будь-якій казці знаходимо оптимістичну, обнадійливу істину і переконаність в перемозі добра над злом, світлого над темним.

Незрівнянну, неперевершену вагу для становлення національної свідомості, формування патріотизму молоді має героїчний епос – думи. Як ніякі інші твори народного генія думи представляють образ козака-лицаря – захисника рідної землі, також розвінчують зрадників, порушників народної моралі. С. Й. Грица, дослідник українського мелосу, справедливо відзначила: «Виняткова роль епосу в пізнанні й вихованні морально-естетичних принципів, оскільки він є синтезом великих зусиль колективного розуму і емоційної наснаги» [3, с.6].

Подібно до дум возвеличують захисника рідної землі, героїзують його подвиг, уславлюючи на віки, і оплакують загибель воїна історичні пісні. І думи, й історичні пісні формують потяг до волі. Дослідники народної творчості відзначають, що пісенний фольклор «активно вбирав у себе події історичного минулого й соціального життя українського народу. За поширенням певної тематики в піснях можна вивчати долі людей, дізнаватися про умови побуту, найхарактерніші заняття, що визначали їхнє життя, працю. Проте найбільшим скарбом є самі емоції, почуття, втілені в народнопісенних текстах. За ними, так само як і за приказками, прислів'ями, казками, відтворюється модель світовідчуження простої людини і пов'язані з нею концептуальні, стрижневі, найважливіші поняття» [8, с. 22]. Звідси зрозумілою є впливова сила творів народного героїчного епосу.

Пісні родинно-побутової обрядовості (весільні, хрестинні), ліричні пісні (родинно-побутові, суспільно-побутові) – приклад морально-етичних норм поведінки у відповідних життєвих ситуаціях. Ці народні твори – переконливий взірець розуміння нашими предками цінності родинного життя, добрих стосунків між представниками різних поколінь, уславлення традицій роду.

Народна творчість в своїй суті зорієнтована на те, щоб зафіксувати, зберегти, передати у словесно-образних формах любов до рідної мови і культури. В уснословесних зразках подано захоплення історією, героїчним минулим, подвигом захисників Батьківщини. Такі якості особистості, що є ціннісними для української ментальності, як національна свідомість, національна гідність, патріотизм, потяг до волі, незалежності, самовіддане служіння народові, подвиг в ім'я волі народу, відданість народним ідеалам, самопожертва в ім'я свободи народу, здатні формувати саме твори народного героїчного епосу (народні думи, легенди, історичні пісні). Тексти народної творчості слугують джерелом пізнання народної етики та законів моралі (це і шанування батьків, стосунки осіб протилежної статі та ін.). Уснословесні твори також засвідчують розуміння нашими предками вартісності світу природи. Людина і природа в народній творчості – нерозривні і взаємопов'язані. Зрештою народна творчість – ґрунт для формування почуття прекрасного в особистості: поцінування краси зовнішньої і внутрішньої, потягу до краси стосунків, краси поведінки. Взагалі національна пісенна творчість – скарбниця «добропрекрасного» (термін Я. Гарасима).

Висновки.

Отже, українська усна народна творчість – наскрізно гуманістична. Фольклорні тексти слугують не тільки джерелом пізнання національних духовних цінностей, а й виступають своєрідним кодексом законів народної культури, народної моралі, що є незаперечними, незнищенними і сакральними для представників українського етносу.

Література

1. Беценко Т. П. Мова українських народних дум: Словник текстово-образних одиниць/ Т. П. Беценко . - Суми, 2016
2. Гарасим Я. Національна самобутність естетики українського пісенного фольклору/ Ярослав Гарасим. – Львів, 2010. – 376 с.
3. Грица С. Й. Мелос української народної епіки / С. Й. Грица. – К.: Наукова думка, 1979. – 248 с.
4. Данилюк Н. Поетичне слово в українській народній пісні: монографія/ Ніна Данилюк. - Луцьк: Волин націон.університет ім. Лесі Українки, 2010. - 512 с.
5. Добрий вечір тобі, господарю (Колядки та щедрівки). – Харків: Фоліо, 2003. – 249 с.
6. Єрмоленко С. Я. Фольклор і літературна мова/ С. Я. Єрмоленко. - К. : Наук. думка , 1987. – 245 с.
8. Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності (стилістика та культура мови)/ Світлана Єрмоленко. – К.: Довіра, 1999. – 431 с.
9. Житецкий П. Мысли о народных малорусских думах/ П. Житецкий. – К., 1983. – 249 с.
10. Кирдан Б. Поетика української епіки / Борис Кирдан // Народна творчість та етнографія. - 1992. - №4. – С.14-19
11. Рильський М. Героїчний епос українського народу / Максим Рильський. Фольклористика, теорія перекладу, мовознавство. Т.16. – К., 1967. – С. 132 - 163
12. Савур-могила. Легенди і перекази Нижньої Надніпрянщини / Упоряд. і автор приміток В. А. Чабаненко. – К.: Дніпро, 1990. – 261 с.
13. Украинские народные думы. - М.: Наука, 1972. – 600 с.

**Елла Бистрицька,
Надія Волік,
(Тернопіль, Україна)**

ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ КАПЕЛАНСТВА В УКРАЇНІ

У статті висвітлено етапи становлення інституту капеланства в Україні, що характеризуються прийняттям законодавчих документів та створення відповідних організаційних структур

Від 1991 р., часу проголошення незалежності України та утвердження принципу свободи віросповідання, постало питання організації душпастирської опіки серед військовослужбовців. Були створені різноманітні консультативні органи, які на меті з'ясувати закордонний досвід та запропонувати шляхи створення інституту капеланства в Україні, беручи до уваги її поліконфесійність.

Перший період становлення інституту капеланства тривав з 1992–2008 рр. Його можемо охарактеризувати, як початок в налагодженні співпраці церков та релігійних організацій із військовими частинами, здебільшого він мав безсистемний характер і проводився у формі конференцій.

Власне зародження інституту капеланства відбулося у 1994 р., коли Національний інститут стратегічних досліджень спільно з Інститутом історії релігії провели